

☰ Menu

Støt POV - og få medlemsfordele

Støt os og modtag Paavo Matsins 'Gogol Disko' som gratis e-bog, hvis du vil sikre POV som uafhængigt medie for debat, borgerstemmer og ekspertanalyser.

25 kr./md. →

50 kr./md. →

100 kr./md. →

POV. INTERNATIONAL
NYE STEMME, SYNSPUNKTER OG JOURNALISTIK - ONLINE HVER DAG - UGEBREV HVER FREDAG

Sprogets nulpunkt: Peter Handkes rystende mesterværk om sin mors selvmord

Publiceret 03/04/2020 i Bøger/Kultur

af **Simon Lund Petersen**

BØGER // ANMELDELSE – *Ulykkelig og uden ønsker* fra 1972 er Nobelprisvinderen Peter Handkes rystende beretning om selvmordets anatomi: Om et kvindeliv tømt for egne følelser og drømme – og om hvordan hendes skæbne allerede fra begyndelsen lå indlejret i sproget og den måde, vi fortæller historien om mennesket på.

I sommeren 1971, året før udgivelsen af den selvbiografiske *Ulykkelig og uden ønsker*, besøger Peter Handkes jeg-fortæller sin mor i den landlige østrigske provins, hvor hun er vokset op.

Det er en ubærlig scene, der fuldstændig nøgternt skildrer et menneskes totale opløsning, når individet har mistet den sidste rest af tro på sin egen menneskelighed – og rædslens øjeblik, når vi ser, at det er sandt: At vi ikke så hendes ensomme lidelse før; at man ikke så *mennesket* i fortællingen om dets skæbne – og at dette *alt for intime* udtryk af personlig fornedrelse nu er vokset sig for stor og eksplicit fysisk til at holde ud at se på og acceptere:

“Som i en zoologisk have lå den legemliggjorte animalske forladthed der. Det var en pine at se hvor skamløst hun havde krænget sig ud: alt ved hende var forvredet, splintret, åbent, betændt, en gang tarmslyng. Og hun så på mig langt borte fra med et blik som var jeg hendes MISHANDLEDE HJERTE (...) Skræmt og ærgerlig gik jeg straks ud af værelset.”

“

Forfatteren, mennesket og sønnen Peter Handke lader sin skrift bevæge sig gennem *sprogets nulpunkter* i mødet med den personligt erfarede sorg

Husmodermasken er gået i opløsning og skabningens mørke vælter ud.

Som Handke skriver, havde hans fortæller *indtil da altid glemt hende*.

Menu

Moren har ført et usynligt – stort set upersonligt – liv uden at gøre noget egentligt væsen af sig, og chokket over at se hende flyde ud og som krop optage rummet uden tanke på den andens blik, lader nu for første gang moren trænge sig “lyslevende” ind på jeget og menneskene i hendes nærhed.

Ulykkelig og uden ønsker handler om at se: Om hvordan sproget både tilslører og åbner adgang ind til det enkelte liv – til det uudgrundelige og *navnløse* mysterie, man engang kaldte “sjælen”, der for altid allerede fra fødslen synes dømt til at bære individualitetens nøgne flamme i sprogfællesskabets faste former og udtryk.

Og som altid med Peter Handke bliver “problemet” til en del af skriftens *metode*: Hvis ordene er dem, der nægter os adgang til menneskets specifikke væren, er det netop også i sprogets tomme banaliteter og hverdagslige floskler, at sandheden om den enkelte skal findes – ikke i håb om at blotlægge Historien om mennesket, endsige tro på illusionen om at kunne skue sådan noget som dets rene væren, men ved at se på *kendsgerningerne*.

I sin karakteristiske metakommenterende stil skriver Handke:

“... kun i et ikke-udsøgt, offentligt sprog var det muligt blandt alle de intetsigende livsdata at finde dem der skreg på offentliggørelse. (...) Jeg sammenligner altså sætning for sætning det almindelige forråd af formler for biografien over et kvindeliv med min mors særlige liv; af uoverensstemmelserne og selvmodsigelserne opstår så den egentlige skrivning.”

Sprogets distance og upersonlige omgang med fortællingen bliver på paradoksalt vis det negativ, som lader moren træde frem som *type* – og samtidig fungerer klichéerne som et skjold, der skærmer det personlige, hendes uudgrundelige eksistens, hvis aftryk stadig står åbent og stumt vibrerende mod forklaringens og punktummets utilstrækkelige himmel.

Udvalgt til at vise de andres liv

I december 1971 tog Peter Handkes mor livet af sig selv med en dosis sovepiller. Syv uger efter går forfatteren i gang med at skrive bogen om hende, som skulle komme til at udgøre et vendepunkt i forfatterskabet og – på sin vis – et brud med måden, man skriver biografisk litteratur på.

Historien om moderens død er fortællingen om sprogets medskyldighed i en kvindes forsvinden ind i den skæbne, som allerede fra fødslen var blevet forudsagt: At være ingen og *hvem som helst* ved at bekræfte de roller, hun som kvinde var tiltænkt, og kun i korte øjeblikke opvarme nogle få passende ord og vendinger indefra, som udtryk for et eget indre liv.

Handke slår tonen an ved tørt at referere til en note om selvmordet i den lokale avis ("Under rubrikken DIVERSE stod i søndagsudgaven af "Kärntens Folketiden" følgende..."), og går så lige til stålet med en direkte og nådesløs selvudlevering angående hans ambivalente følelser omkring morens død og arbejdet med at skrive bogen:

"Det er nu næsten syv uger siden min mor døde, og jeg vil se at komme i gang med arbejdet inden trangen til at skrive om hende, der var så voldsom ved begravelsen, forvandler sig tilbage i den dumpe målløshed jeg reagerede på meddelelsen om selvmordet med."

Jeg-fortælleren beretter herefter med en blanding af kølig distance og sproglig omsorg, der aldrig bliver hverken patetisk eller privat, men

 Menu
som hele tiden ser moderen i kraft af det nådesløst nøgterne og ufatteligt følsomme poetiske blik på alle de undseelige livsstadier, hun gennemlever; små og store nederlag, kroppens rædsler, en trodsig latter her og der, og ellers bare ufattelig ensomhed: “for det meste uden ønsker og en smule ulykkelig.”

Den navneløse mor (fra den indledende avis-notits beskrevet som “en 51-årig husmor fra A. (G. Sogn)”) vokser op i et østrigsk bondesamfund i de fattige 20'ere. Faderen sparer og sparer, på trods af at samfundsudviklingen hele tiden æder hans opsparing op uden afkast, og tanken om at den lille pige, som ellers er kvik, skal få en uddannelse og blive til noget eller *nogen* – andet end en fremtidig “husmor” og kone – er en tanke så absurd, at et tørt grin synes at være det eneste passende svar.

Hun vokser op i skyggen af nazismens fremmarch, opleves i en periode af det optændte fædrelandseventyr og fortællingen om den enkeltes rolle i fællesskabet, har en kort romance med en tysk nazist, som hun egentlig ikke kan lide, men som behandler hende godt – inden efterkrigstiden sætter ind og hun ender med at gifte sig med en mand, hun foragter, men ikke desto mindre lever sammen med resten af livet.

Herefter: Undfangelsen af fortælleren selv (Peter Handke) – og efter krigen: Flugten tilbage til barndomsbyen i Østrig, hvor hun langsomt falder ind i fattigdommens og kedsomhedens – og senere sygdommenes og smertens forvredne rytme, hvor hun af fortvivlelsens vanvid begynder at skrive breve, og til sidst ender med at tage den fatale overdosis af sovepiller: Nøje planlagt, sådan som det måtte gå.

Hendes specifikke livsforløb bliver hele tiden præsenteret gennem almene udsagn lagt i munden på omgivelserne og hende selv som *eksempler* på noget personligt, der i citationstegn og versaler netop kun lader “typen” træde frem – og som sådan bekræfter den indkodede skæbne-DNA i sproget, som moderen måtte acceptere som forudsagt kendsgerning; at hun med sin ulykkelige og dog så typiske kvindeskæbne synes *udvalgt til at vise de andres liv*:

“Ingen muligheder, alting fastlagt på forhånd: småfjas, et lille fnis, et øjeblikks bestyrtelse, og derpå for første gang den fremmede, fattede mine man straks efter forlod barndomshjemmet med, de første børn, desuden hjælpe lidt til ved siden af den daglige dont i køkkenet, lige fra begyndelsen overhørt, selv mere og mere lukke ørerne, tale med sig selv, derpå dårligt til bens, åreknuder, en sidste mumlen i søvne, kræft i underlivet, og med døden er forsynet endelig gået i opfyldelse. (...)

Sprogets nulpunkter

Prøv engang at læse ovenstående passage igen. Der blæser en fuldstændig rystende afmagtsfølelse og sublimt kapitulerende accept i det kulsorte deadpan-klarsyn, som Handkes fortællerstemme lader os erfare her.

Vejen til selvmordet står skrevet i den resignerede opremsnings ufattelige selvfølgelighed; og sådan som portrættet af moren aldrig handler om hende “selv” – men om *formen* for hendes individuelle eksistens og dens ensomme udtryk, beskæftiger Handke sig heller ikke med selvmordet i sig selv: Men om sprogets opførelse af vejen til dets uundgåelige udfrielse.

Forfatteren, mennesket og sønnen Peter Handke lader sin skrift bevæge sig gennem *sprogets nulpunkter* i mødet med den personligt erfarede sorg – og chokket galvaniserer rystelsen mellem den forventede fortvivlelse og en mere nuanceret menneskelig reaktion, der også indeholder så uønskede følelsesmæssige sandheder som: Vrede, stolthed, apati og kedsomhed.

Nærmere bestemt synes Handkes jeg-fortæller at forholde sig til *tre konkrete nulpunkter* i beretningen om selvmordets anatomi: Den første er, som vi har set, øjeblikket hvor den hjemvendte søn finder sin mor liggende med håbet endegyldigt slukket i øjnene og ser på ham fra et fremmed sted langt borte (“jeg er ikke et menneske mere”) – og hvor jeget for første gang virkelig *ser* hende. Dette kan læses som et slags *livets* nulpunkt, hvor en ny præmis ryder bordet og sprogets gængse sandheder bryder sammen for fortælleren.

“

Bogen er et rystende vidnesbyrd om selvmordets sjæl: Ikke om “sagen selv” – selvmordet som sådan, men om sprogarbejdet med at forstå den gradvise udviskning af et menneske, der ledte til selvmordet

Andet nulpunkt finder sted *efter* det faktiske selvmord og dødens indtræden. Handkes jeg-fortæller er på vej hjem til Østrig for at se liget. Han befinder sig i en underlig tilstand, som jeg kun kan beskrive som en art selvillusorisk, æstetisk delirium – eller måske er han blot ramt af chokkets og forventningens gru, der forsøger at formilde tanken om det, der er hændt:

“Ja, tænkte jeg igen og igen og gentog lavmælt tankerne omhyggeligt en efter en: DET VAR DET. DET VAR DET. DET VAR DET. SÅ GODT. SÅ GODT. SÅ GODT. Og under hele flyveturen var jeg ude af mig selv af stolthed over at hun havde begået selvmord. (...) Opløst i en knogleløs eufori som jeg ikke længere kunne værgе mig mod, bevægede jeg mig gennem den temmelig forladte lufthavnsbygning.”

“Stoltheden” over morens handling og forsøget på at tænke det som *det bedste af alle udfald* blotlægges dog som forventningsvelbehagets tynde fernis og fortrængningens æsteticisme blot, da han endelig står overfor ligets *materielle* sandhed – og sproget igen rammes med paraderne nede, “helt uforberedt”:

“Med ét stemte den personlige følelse overens med den almindelige skik for en ligvagt. Men den døde krop forekom mig så forfærdelig forladt og kærlighedstrængende. Så begyndte jeg at kede mig igen og så på uret. (...) Men da timen var gået, ville jeg alligevel ikke ud og blev i værelset hos hende.”

Det er *dødens* alt for kropslige sandhed, der her binder fortælleren til morens nu endegyldigt afpersonaliserede rum, og som muliggør fraværets nærværende *forhalingstrang*, som i begravelsesscenen kort tid efter materialiserer sig i den “afmægtige vrede” og *skrivetrang*, som mødet med graven og naturens stumme tilstedeværelse præsenterer som det sidste og *absolutte* nulpunkt:

“Blikket fra graven som folk hurtigt forlod, op på de ubevægelige træer: for første gang forekom naturen mig virkelig ubarmhjertig. Det var altså kendsgerningerne! Skoven talte for sig selv. Ud over disse talløse trætoppe talte intet; i forgrunden en episodisk tumult af skikkelser der bevægede sig længere og længere ud af billedet. Jeg følte mig forhånet og blev helt hjælpeløs. I min afmægtige vrede fik jeg pludselig trang til at skrive noget om min mor.”

Litterær frihedskamp

Personlig nødvendighed – og afmagtens stumme vrede får Handke til at gå i struben på det klassiske æstetiske blik, som det blev formuleret

af filosofen Immanuel Kant (“det interesseløse velbehag”) til fordel for
en mere *primal* eksistentiel nødvendighed, der – som oversætteren

Madame Nielsen også fremhæver i sit fine perspektiverende efterord – skulle vise sig at bane vejen for et nybrud i forfatterskabet; fra det første årtis nihilistiske formeksperimenter frem mod en mere omverdensåben, livsbetinget skrift:

“I disse angststorme bliver man magnetisk som et rådnende dyr, og på en helt anden måde end i det interesseløse velbehag hvor alle følelser leger frit med hinanden, bliver man nu bestormet med tvang af den interesseløse, objektive rædsel.”

“

Handke viser med mesterværket om sin mors selvmord hvordan sproget er et fængsel, der i patriarkatets tidsalder aldrig tilbød et egentligt “selv” for kvinden at slå ihjel

Den biografiske brug af morens autentiske historie markerer et brud med forståelsen af *biografiens* “livstegning”: Normalt er det billedets *indhold* (den biograferede i sig selv; personligheden, sandheden, hendes unikke *væren*), der portrætteres – men i *Ulykkelig og uden ønsker* mødes Handkes jeg-fortæller af “de allerede nævnte øjeblikke, hvor meddelelsestrangen møder den yderste sprogløshed”, og et andet billede viser sig.

I stedet bliver det “formen” eller *rammen*, der indtager rollen som den biograferede: Morens *sproglige omrids* tegnes op og bliver af Handke gjort partikulært, som udtryk for en stemme.

Sproget, som den enkelte viser sig gennem, er ikke bærer af individuel betydning i essentiel forstand – det er modsat udtryk for individets brug af den fælles begrebsverden og ordspil, og Handke viser med mesterværket om sin mors selvmord hvordan sproget er et fængsel, der i patriarkatets tidsalder aldrig tilbød et egentligt “selv” for kvinden at slå ihjel.

Og samtidig, ved at krænge biografiens spotlys mod sproget selv – og gøre brug af sprogfællesskabets generelle udtryk som udtryk for et *partikulært selv*, formår Peter Handke på forunderlig vis at vise

Menu
hvordan morens stumme stemme netop ikke er tømt for mening og betydning – men at den tværtimod var (og stadig *er*) åben og gennemstrømmelig; som en sammenføjning af kendsgerninger, uudgrundelig og unik.

En stemme, der taler, ved ikke at tale “for sig selv” – men fra omridset af eksistensvilkårets yderste grænser.

Og man føler den påtrængende *nødvendighed*, som arbejdet med at finde formen, der beskytter og holder liv i mysteriet om moren – men som aldrig bliver færdigt: Som afkølet desperation i de selvkritiske metakommentarer fra Handkes jeg-fortæller, der til slut ender med at bekræfte billederammens *tilfældige* nødvendighed, som et bud om at holde mindets sprog åbent og levende: “Senere vil jeg skrive med større nøjagtighed om det hele.”

Bogen er et rystende vidnesbyrd om selvmordets sjæl: Ikke om “sagen selv” – selvmordet som sådan, men om sprogarbejdet med at forstå den gradvise udviskning af et menneske, der ledte til selvmordet. Det er værket om selvmordets anatomi, set fra indersiden af de ord, der indeholder handlingen som den eneste udvej i erkendelsen af “ikke længere at være et menneske”.

Handke viser os med tilbageholdt rædsel at denne erfaring ikke “skete” – men “var”, og “er”: En mulighed og faldgrube i sproget, vi deler som hinandens skæbne.

Det er en litterær frihedskamp og et fortvivlet suk i natten.

Med Madame Nielsens stramt poetiske og uovertruffent “handkede” oversættelse er det nu muligt at føle rædslens stumme eufori.

[LÆS ALLE SIMON LUND PETERSENS TEKSTER PÅ POV HER.](#)

Peter Handke: Ulykkelig og uden ønsker
Oversat fra tysk og med efterord af Madame Nielsen
98 sider. 200 kroner.

Illustration: Forlaget Batzer & Co, uddrag af bogens forside.

Facebook kommentarer

Tilføj en kommentar ...

Plugin til Facebook-kommentarer

Modtag POV Weekend, følg os på Facebook – eller støt vores arbejde

Modtag ugens væsentligste analyser, anmeldelser og essays i **POV Weekend** – hver fredag morgen.

Det er gratis, og du kan tilmelde dig her
→

JA TAK, SEND MIG POV WEEKEND

POV er et åbent og uafhængigt dansk non-profit medie.

Har du mulighed for at støtte vores arbejde? Bliv frivilligt støttemedlem her
→

25 KR./MD. →

50 KR./MD. →

TAGS:

MADAME NIELSEN

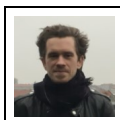
PETER HANDKE

SIMON LUND PETERSEN

DU KAN MÅSKE OGSÅ VÆRE INTERESSERET I FØLGENDE:

Alen Mešković: Hvid støj på linjen: De store litterære
Peter Handke og Jon Fosses priser og den nye,
Madame Nielsens Septologien II politiske litteratur
ordkløvende
relativisme

SIMON LUND PETERSEN

SENESTE ARTIKLER
Simon Lund Petersen, født 1986. Er cand.mag.
i dansk litteratur og medier samt filosofi.
Arbejder blandt andet som højskolelærer,
biblioteksvært og litterær vandrelaugsguide -
hvorfor han ofte ses strejfe rundt ude i
landskabet eller gennem byens hemmelige
passager på jagt efter de rum, hvor litteraturen
og fortællingen finder sted.